

Tarihi Kentlerde Dış Mekân Kimliği: Kilis Örneği

Saliha TAŞÇIOĞLU¹ Mustafa ATMACA²

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis Meslek Yüksekokulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü 79000, Kilis

²Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 31000, Hatay

Özet

Hızlı kentleşmenin etkisiyle yapılan yanlış imar uygulamaları, kaçak yapılar, kullanıcı hasarları, kent dokularının bozulmasına ve tarihi kimliklerin kaybolmasına neden olmaktadır. Geleneksel dokuyla uyumlu olmayan yeni yerleşim yerleri, düzensiz alanlar oluşturmaktadır. Bu uyumsuzluk sonucunda pek çok kentte, benzer yapılaşmanın olduğu ve kentlerin geleneksel dokularını kaybetme sürecine girdiği görülmektedir. Yapılan bu çalışma ile Kilis Kentsel sit alanı örnek olarak ele alınmış, dış mekân kimlik bileşenleri yerin karakteri, mekânın karakteri ve anlam olmak üzere üç başlıkta irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla kentsel sit içerisinde bulunan ve kentsel kimlik açısından önemli olan özgün değerlerin varlığını, günümüzdeki durumunu ve kullanımını belirlemek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Tüm bu veriler doğrultusunda gelecek nesillere aktarımı konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kent, Tarihi Çevre, Kentsel kimlik

Outdoor Identity of Historical Cities: Case of Kilis

Abstract

With the effect of rapid population growth and increased migration, improper zoning applications, illegal structures, user damage cause urban tissue degradation and loss of historical identities. New settlements that are not compatible with traditional tissue create irregular areas. In many cities, it is observed that similar construction emerges and cities begin to lose their traditional tissue as a result of this mismatch. With this study, Kilis urban conservation area that is taken as an example, has been studied in three categories including outdoor identification components, character of location, character of place and meaning. For this purpose, studies have been carried out in order to determine the existence, the status and usage of original values which are located in conservation area and important for urban identities. With these data, the suggestions are made for the transfer of these values to the future generations.

Key words: Old Town, the historic environment, urban identity

Giriş

Kent kimliği; bir kenti, diğerlerinden ayırt etmeye yarayan kentsel öğelerdir. Kentte her durumda gözün görebileceği, kulağın işitebileceğinden fazlası, keşfedilmeyi bekleyen bir dekor ya da manzara vardır. Her kentlinin kentin bazı kısımlarıyla uzun bir münasebeti olmuştur ve ona ilişkin kendi imgesi hatıra ve anlamlarla yüklüdür (Lynch, 2010). Kent kimliği uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği,

kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı, olarak kente biçim verir. Toplumsal deneyimler, görüşler, inançlar, davranışlar toplumun sosyo-kültürel yapısını oluşturur. Kişinin toplumsal davranışlarını yönlendiren öğeler kentsel kimliğin oluşmasında etkin rol oynar (Es, 2007). Kentin kimliğinin oluşmasında şüphesiz kent mimarisinin de büyük etkisi vardır. Kent mimarisi zamana ve bulunduğu dönemin özelliklerine göre tasarımcı ve

kullanıcı isteklerinin de etkili olduğu pek çok faktöre bağlı olarak gelişir. Bu gelişmede tasarımcıların rolü önemlidir. Dönemin mimari özellikleri, kullanılan malzemeler, toplumun sosyal ve ekonomik yapısı, yerel yönetimin siyasi baskıları ve tasarım ölçütleri bu rolün oynanmasında yönlendirici faktörlerdir (Yeniçare, 2010).

Durum topografik açıdan ele alındığında ise, kentlerin büyük ölçüde üzerine konumlandırıldıkları toprak parçasının topografik özelliklerinden etkilenerek biçimsel özelliklerini kazandıkları söylenebilir. Karadeniz Bölgesi sahil yerleşimleri ile bir yamaç yerleşimi olan Muğla ve Mardin gibi kentlerde topografyanın egemenliği açıkça hissedilir. Doğal olarak kent içinde var olan nehirler, dereler, sahiller ve tepeler de kentin aldığı formu da şekillendirmektedir. Kent yüzeyi ile verileri birbiri ile ne kadar denge içinde olurlarsa, kentlerin kimlikleri de o kadar özgün ve kalıcı olmakta ve insanların doğayı algılaması ve kentle bütünleşmesi kolaylaşmaktadır (Can, 1999; İlgar, 2008'den). Bir kent içerisinde yer alan yüzlerce yapı, sokak, bulvar, meydan, park ve bahçeler ile akarsular ve topografya oluşumları, bireysel ya da bütün halinde kenti kurgulayan, tanımlayan ve kimliğini yaratan peyzaj öğeleridir (Öztan, 2007). Kentlerin insanların toplumsal yaşamı üzerindeki etkileri son derece önemlidir. Sokaklar, meydanlar, parklar, açık alanlar, kentlinin toplanacağı birbiriyle karşılaşacağı kaynaşacağı, bireysel ve birlikte kendini ifade edecekleri, kentli kültürü yaratacakları, özgürlük ve toplumsal-davranışsal uzlaşma alanlarıdır. Kent mekânları ve bu mekânlara yüklenen anlamlar toplum ve bireyler arasındaki iletişimin en önemli unsurlarındandır (Erdönmez ve Akı, 2005).

Tarihi Kent; tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu kent yerleşmeleridir. Safranbolu, Venedik, Prag, Bologna gibi kentler örnek olarak gösterilebilir (Aydemir ve ark., 2004). Tarihi kentlerde, tarihi anıtsal özelliği olan yapılar ve yerleşmenin karakteri kente kimlik kazandırmaktadır. Bir yerin kuruluşundan günümüze kadar gelen sosyal,

kültürel, ekonomik ve doğal koşulların sonucunda oluşan mekânsal öğeler, geleneksel el sanatları, kültürel yapı, giyim tarzı, gelenek ve görenekler, kentsel kimliğin parçalarını oluşturmaktadır. Kentsel kimlik yerin karakteri, mekânın karakteri ve anlamı şeklinde üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar:

Yerin karakteri: İklim, topoğrafya, jeolojik oluşum ve bitki örtüsünün oluşturduğu, doğal çevre içerisindeki özelliklerdir.

Mekânın karakteri: Dolu ve boşlukların oluşturduğu biçim, strüktürel yapı, simgesel etki, kullanılan malzemeler vb. açısından oluşturduğu form ve görüntüdür.

Anlam: Geçmiş toplumların kültürleri, yaşamları, mücadeleleri, acıları, sevinçleri, özlemleri vb. ile yükledikleri anlamlar dizisidir (Kuban, 2000).

Tarihi çevreleri koruma altına almak sadece buralarda yer alan elemanları, öğeleri, korumakla bitmemekte, bu çevrelere saygı ile yaklaşmak, yeni tasarımlarda çevrelerin taşıdığı değerleri, anlamları, simgeleri de korumak ve sürekliliğini sağlamakla devam etmektedir. Belli dönemlerin mimari anlayışının da günümüze yansıdığı tarihi çevrelerin karakterlerini, sürekliliğini bozan yapılaşmalar sonucunda;

-Tarihi çevreler, dolayısıyla kentlerin kimlikleri olumsuz yönde değişmekte, karmaşa oluşmakta,

-Toplum açısından da karmaşık ve dışlayıcı, algılanması ve kavranması zor bir çevre oluşmakta, bu çevrelere toplumun uyumu zorlaşmakta,

-Tarihi çevrelerin buldukları alanlara, kentlere kattıkları geçmişe ait değerler, anlamlar ve simgeler giderek belirsizleşmekte, yok olmakta,

-Bütün yukarıdaki etmenlere bağlı olarak, tarihi çevrelerin "sürekliliği" ve "belirginliği" azalmaktadır (Velioğlu ve ark., 1993)

Ülkemizde tarihi eserlerle ilgili en büyük eksiklik tarihi yapıların tescil edilip raporlarla belgelenmemiş olmasıdır. Bu kayıt ve bilgi yetersizliğinden pek çok yapı yok olup gitmektedir. Yıllar sonra o yapı ile ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Korumanın sadece tarihi alanla sınırlı kalması, tarihi kentin çevresi ile bütün olarak düşünülmemesi

sonucu, kentlerin çevresindeki yapılaşma alanları tarihi kentin algılanmasını ve kent silüetini olumsuz yönde etkilemektedir (Kan, 2009).

Tarihi bir kenti özelliklerini yitirmeden koruyabilmek disiplinler arası bir çalışma, iyi bir örgütlenme maddi kaynak ve duyarlı bir kamuoyu desteği gerektirir. Alanın özelliğine göre arkeolog ve sanat tarihçisi, mimar ve kent plancısı, sosyolog, ekonomist, çevre bilimci, peyzaj mimarı gibi uzmanların katkılarıyla tamamlanan ön araştırmalar şehircilik analiz ve değerlendirmeleriyle sonuçlandırılır (Ahunbay, 1996). Tarihi kent dokularının iyileştirilmesi, canlandırılması ve yenilenmesi sürecinde, tarih mirasının hem korunmasını hem de sürdürülebilirliğini sağlayan en iyi araç kentsel tasarımıdır (Kan, 2009).

Kentsel tasarım ile Peyzaj tasarımı birbirini bütünleyen tasarım konularıdır. Yapılar, duvarlar, merdivenler, kent donatıları, yollar, zemin döşemeleri, işaretler, araçlar, sular, çeşmeler, havuzlar, kayalar, bitkiler ve insanlar kent peyzajının kaçınılmaz elemanlarıdır. Tarih boyunca peyzaj planlama ve tasarım çalışmaları kentlerin biçimlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Örneğin Antik Tiyatro, Agora, Roma Forumu, Atrium Evleri, Ortaçağ Manastırları, Rönesans Kentleri, Barok Parkları, İngiliz Romantik Bahçeleri ve Osmanlı Saray Bahçeleri Peyzaj Tasarımı açısından önem taşımaktadır (Karaaslan, 2010).

Birçok ülkede olduğu gibi bugün ülkemizde de yoğun yapılaşma ile kentsel ve kırsal çevrenin kişisizleşmesi sorunu tartışılmaktadır. Çevre karakterine uyum kaygısı olmadan maximum rant elde etmek için yapılan binalarla kentsel çevrenin görünümü tekdüzeleşmekte yüzyılların birikimi ile ortaya çıkan tarihi sokak perspektifleri yok edilmektedir (Ahunbay, 1996). Kültür mirası niteliği taşıyan, kentin gerçek kimliğini ortaya koyan ve bir yandan da canlı bir organizma gibi yaşayarak, gelişerek, değişerek kentin kalbi olma işlevini sürdüren kent merkezlerinin günün gereklerine uyarak, eskimeye karşı durmaya çalışırken özgün kimliklerini de koruma

zorunluluğu “Koruyarak yenileme” koşulunu benimsemeyi gerektirmektedir (Özden, 2008).

Koruma eylemi kentsel sitler söz konusu olduğunda daha karmaşık bir hale gelmektedir. Çünkü bu alanlar hem kentin bir parçası olarak varlıklarını sürdürürken hem de korunacaklardır (Kale, 2011).

Çoğu zaman, kentlerin yerleşik alanları içinde kalan tarihsel dokular, iyi korunarak süreklilikleri sağlanıp kent ile uyumlu bütünleşmeyi sürdürebildikleri ölçüde, kentsel çevrenin kalitesine önemli ölçüde katkıları olabilecek önemli alanlardır. Kentler ancak geçmişten geleceğe uzanan tarihsel sürekliliklerini sağlayarak, kültürel miraslarını koruyabilirler. Hızla yoğunlaşıp yaygınlaşan, değişen, sağlıksız büyüyüp yetersizleşen kentler bunu başaramaz. Bu kentler özgün kimliklerini, zaman ve mekân içindeki okunabilirliklerini yitirir, zamanla tanımsız mekânlar haline dönüşürler (Kiper, 2004).

Tarihi Kentler Birliği üyesi olan Kilis kentinde bütüncül bir koruma yaklaşımı ve plan kararlarının yanında, bilinç düzeyinin artırılması da kültürel mirasın gelecek nesillere aktarımında yarar sağlayacaktır.

Materyal ve Yöntem

Çalışmanın materyalini Kilis tarihi kent merkezi oluşturmaktadır. Bu alan tarihi kimliğinin dışında, merkezi aktivitelerinin çok olduğu, kent içinde en kolay ulaşılabilir yer olması, pek çok tarihi yapının terk edilmiş olması, kentin en aktif bölgesi olması ve Kilis Belediyesi'nin koruma çalışmalarına bu bölgeden başlamış olması gibi özelliklerinden dolayı seçilmiştir. Çalışma alanının sınırları Kilis Kentsel Sit alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

Bu çalışmada öncelikle konu ve çalışma alanı ile ilgili olarak literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra Kilis Belediyesi'nden edinilen 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı paftaları kullanılarak, çekilen fotoğraflar ve yerinde yapılan gözlemler ile kentin fiziki yapısının gelişimi, tarihsel bir süreç içerisinde değerlendirilmiştir. Tüm bu değişim doğrultusunda sivil mimari ve anıtsal yapıların varlığını gösteren haritalar oluşturulmuştur. İl genelinde uygulanan projelerle ilgili

fotoğraflara yer verilmiş, tarihi değere sahip yapıların korunması ve açığa çıkarılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

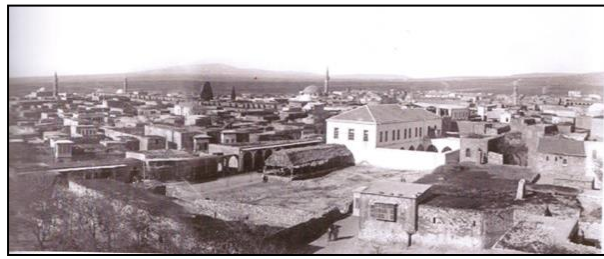
Şekil 1. Kilis Tarihi Kent Merkezi (Orijinal,2014)
Figure 1. The Historical City Centre of Kilis (Original,2014)

Bulgular ve Tartışma

Yüzölçümü 1.521 km² olan Kilis, Hatay-Maraş oluğu ile Fırat ırmağı arasında uzanan Gaziantep Platosu' nun güneybatı kısmında, Türkiye - Suriye sınırı boylarında 36 °K enlemi ve 32 °D boylamı değerleri arasındadır. Şehir bu konumuyla Akdeniz ve Güneydoğu bölgeleri arasındaki geçiş kuşağı üzerinde bulunur(Anonim,2012). Kütlenin en yüksek noktasını teşkil eden Sof Dağı ise 1496 m. yükseltidedir (Anonim, 1997). Genel itibariyle

Akdeniz iklimi içerisinde kalmakta ve yıllık ortalama nisbi nemi En yüksek sıcaklık 36.2 °C ile Temmuz ve Ağustos aylarında, en düşük sıcaklık ise 2.1 °C ile Ocak ayında görülmektedir(Anonim, 2013).

Kilis kenti, Hristiyanlığın ilk çağında, şimdiki yerinden 10 km. kadar güney-batıda bulunmakta ve kuruluş tarihi bilinmemektedir. Makedonyalı Büyük İskender tarafından kurulduğu düşünülmektedir (Anonim, 1997).

Şekil 2 Yirminci yüzyıl başı Kilis kenti görünümü (Anonim, 2008)
Figure 2. The view of Kilis in beginning of the twentieth century (Anonymous, 2008)

Kilis asıl önemini Yavuz Sultan Selim'in Savaşı'nda yenmesi ve Osmanlı topraklarına Memluk Sultanı Kansu Gavri'yi Mercidabık katılmasından sonra kazanır ki, kentte

bulunan birçok tarihi yapı bu dönemden kalmadır. Kilis'in antik Cyrrhus ve Zeugma kentleri arasında bir geçiş bölgesinde bulunması Klasik dönemlerde bölgeyi önemli kılmaktadır. (Anonim, 2008).

Şehrin temelleri 16. yy. da atılmış olup klasik doğu şehirlerinde olduğu gibi bir merkez cami, han, hamam ve bir çarşı etrafında kümelenmiştir (Şekil 2) Bu merkezi kesimin hemen devamında dar ve çıkmaz sokakları ile tipik Osmanlı mahalleleri ortaya çıkmaktadır. Yeşil alanlardan yoksun bu mahallelerde, evler yüksek duvarlarla dışarı kapatılırken içeride geniş avlularıyla hane halkının ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Kesici ve ark.,2012). Kilis 16. yy. sonunda 6 mahalleli kasaba iken, 19. yy. sonunda 32 mahalleye sahip bir şehir haline gelmiştir. Bu tarihten günümüze kadar şehrin nüfusu 3 katından fazla artmışken, mahalle sayısı % 6 oranında artarak 34'e çıkmıştır (Savaşçıoğlu, 2008).

Osmanlı'nın son dönemlerine gelindiğinde Halep vilayeti salnamelerinde Kilis'te 37 cami, 12 mescit, 4 tekke, 8 medrese, 4 kilise, 1 havra, 31 çeşme, 5 hamam, 40 kahvehane, 5 eczane,5 meyhane bulunduğundan, bahsedilmesi, şehrin sosyal, kültürel dokusu ile ilgili bilgiler vermektedir. Bunlarla birlikte aynı kayıtlara göre Kilis'te; 45 han, 3 bedesten, 1500 dükkan, 7 mağaza gibi ticaret yapısının ve 58 zeytin, 59 üzüm, 8 susam, 3 sabun işletmesi; 20 değirmen, 24 fırın, 1 dakik fabrikası, 120 dokuma tezgahı, 5 boyahane gibi yapılarının bulunduğu belirtilmektedir. Bu bilgiler o dönemde şehirdeki üretim ve ticaretin boyutları konusunda fikir vermektedir (Anonim, 2008) (Şekil 2).

Kilis ilinde 1950-1990 yılları arasında 7500 den fazla ailenin yaşadıkları yeri terk ettikleri tahmin edilmektedir. Göçler çoğunlukla bölgesel merkezlere yönelmiş, göç eden ailelerin % 95 e yakını çevredeki şehirlere gitmişlerdir. Tüm göçlerin 1/3'ünden fazlası Gaziantep iline yönelirken, bu göçlerin 1/3'ü Kilis kırsalından kent merkezine diğer göçler ise çevre illere olmuştur. Kilis' e olan göç kentin olanaklarının daha fazla oluşundan değil kırsal kesimdeki sosyal ve ekonomik

rahatsızlıklardan kaynaklanmaktadır. Kırsal nüfus hareketindeki genel eğilimin aksine, Kilis kentinden yakın kentlerin yanısıra uzak metropollere de göç olmaktadır (Savaşçıoğlu, 2008).Dış göçlerin yanında Kilis şehrine yapılan iç göçler 1975'lerde hız kazanmış ve büyük oranda gecekondulaşma şeklinde gerçekleşmiştir. Bugün şehrin batısında çevre yolu üzerinde bulunan Beşyüzevler mevki ve çevresi 1980'lerde başlayan göçlere bağlı olarak ortaya çıkan bir alandır. Yoğun göçlerle ortaya çıkan bu alan şehrin fizyonomik özelliklerini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Kişilere ait arazilerde belli bir düzenden yoksun, sokakların düzensiz geliştiği, öbek öbek evlerin ortaya çıktığı bir yapılaşma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 2,5 km² alan kaplayan bu kesim halen şehrin % 28'i gibi bir kısmını oluşturmaktadır. Kilis - Gaziantep yolu üzerinde bulunan Beşevler semti, 2000 yılından sonra nispeten planlı gelişen alanı oluşturmaktadır. Altyapısı önceden hazırlanmış nispeten geniş caddelere ve yeşil alanlara sahip bu kesimde şehrin çekirdeği gibi ticari, konut ve hizmet alanlarının sıklığı göze çarpmamakta ve modern yapılar karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu alanlar da jeoekolojik planlamadan yoksundur. Bu kesim şehir alanının yaklaşık % 53'ünü (5 km²) oluşturmaktadır (Kesici ve ark., 2012).

Kilis şehrinin çekirdeğini (merkezini) oluşturan alan büyük oranda sosyal ve ekonomik anlamda Osmanlı'dan kalma özelliklerini korumuş, sadece yapılarda kullanılan malzemeler ve yapıların boyutları ve şekilleri değişikliğe uğramıştır. Ya da şehrin bu kesiminde yer yer Osmanlı'dan kalma yapılar üzerine yenileri ilave edilmiştir. Şehrin bu kesiminde ticaret, hizmet ve konut alanları bir arada bulunmakta dolayısıyla ciddi bir kargaşaya ve nüfus yoğunluğuna sebep olmaktadır. Şehrin çekirdeği sayılan bu alan yoğun nüfuslu olup tüm şehir alanının yaklaşık % 19'unu (1,6 km²) oluşturmaktadır (Kesici ve ark., 2012).

Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19 Mart 1999 tarih, 3349 sayılı kararı ile 'Kentsel Sit' alanı ilan

edilen Kilis için 26 Ekim 2003 tarihli 5338 sayılı kararı ile 'Koruma Amaçlı İmar Planı' onaylanmıştır. Tam olarak uygulanmamış olmakla birlikte günümüzde yeni yeni uygulanmaya başlanılmıştır.

Gaziantep Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan bilgilere göre Kilis Kültür Envanteri Çizelge 1'de belirtilmiştir.

Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan Tescilli Anıtsal Yapılar ve Tescilli Sivil Mimari Örneklerini gösteren haritalar hazırlanmıştır (Şekil 3, 4). Bu geleneksel Mimari örneklerinin bazıları terk edilmiş, bazılarında ise restorasyon çalışmaları yürütülmektedir.

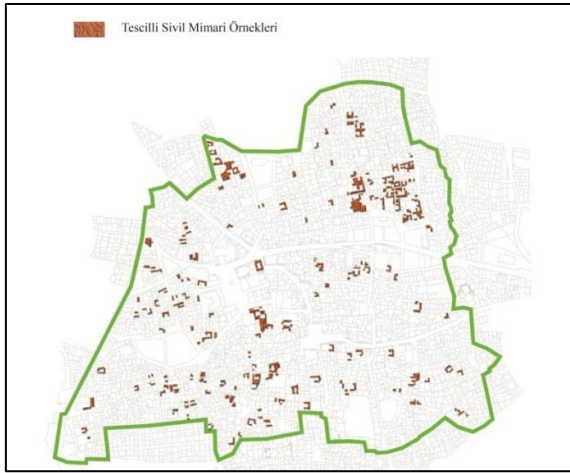
Çizelge1.Kilis Kültür Envanteri

Table 1. Cultural Inventory of Kilis

Yapı	Adedi	Yapı	Adedi	Yapı	Adedi	Yapı	Adedi
Arkeolojik sit	25	İdari yapı	5	Kentsel Sit	1	Askeri Yapı	1
Dinsel Yapı	28	Anıt ve Abideler	2	Sivil Mimari Örneği	229	Mezarlar	1
Doğal Varlık	2	Endüstriyel ve Ticari	6	Kültürel Yapı	20	Kalıntılar	1

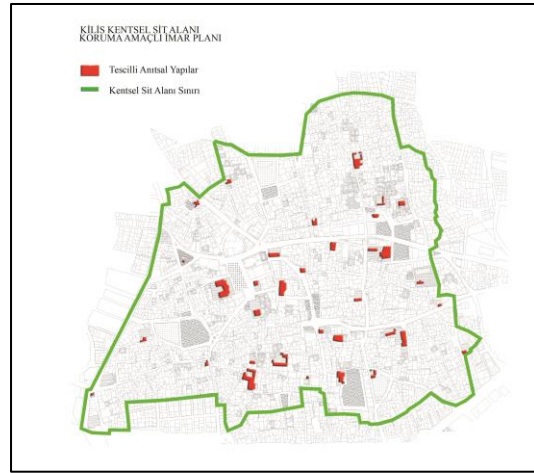
Genel Toplam

321

Şekil 3. Kilis ili Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan Sivil Mimari Örnekleri (Orijinal,2013)

Figure 3. The examples of registered civil architecture in urban conservation area of Kilis (Original, 2013)

Şekil 4. Kilis ili Kentsel Sit Alanı içerisinde bulunan Tescilli Anıtsal Yapılar (Orijinal,2013)

Figure 4. The registered monumental buildings in urban conservation area of Kilis (Original, 2013).

Yerin Karakteri

Kilis genel itibari ile ortalama yüksekliğin fazla olmadığı (650m) bir ova olarak ifade edilebilir. Bu sebeple çalışma alanında yer alan konutların da hemen hemen hepsinin

aynı zemin seviyesinde oldukları görülmektedir. Mahremiyet sağlanması açısından yüksek duvarlı ve içe dönük yerleşim düzeni tercih edilmiş ve karşılıklı cephe bulunduran konutlarda pencere göz seviyesinden yukarda yapılmıştır. İklimsel olarak baktığımızda ise Akdeniz iklimi ile Karasal iklimin kesiştiği noktada yer almaktadır. Gece gündüz sıcaklıkları arasındaki farkın fazla olduğu ilde 36 °C'ye ulaşan sıcaklıklar görülmektedir. Tüm bu faktörler gölgelik alan ihtiyacını doğurmuş ve bu amaçla yüksek duvarlı ve yer yer daralan sokakları oluşturmuştur.

İklimin sıcaklığı nedeniyle açık alanlarda gölge mekana duyulan ihtiyaç, yolların dar, yapıların ise yollara gölge verecek şekilde konumlanmasına sebep olmaktadır. Sokaklara gölge vermek amacıyla yapılan "kabaltılar" sokak perspektifinde gölgeli mekanlar oluşturur(Şekil 5). Sokak kabaltı denen bu yapıların altından geçerek devam eder ve üstü ev olarak kullanılır. Üst örtünün bazen düz veya çapraz tonozlarla bazen de ahşap direklerle geçildiği görülmektedir. Kabaltının boyu birkaç çapraz tonozla devam ederken, diğer yönden başka çıkmaz bir sokağa açılabilir. Kabaltının her iki yanında bulunan mekânlar eve ait geçit, sokağa bakan bir oda veya servis mekânı olarak düzenlenmiştir (Savaşçıoğlu, 2008).

Bitki örtüsüne bakıldığında ise iklim ve coğrafi özelliklere uyumlu bodur ve ibrelili türlerin varlığı görülmektedir. Çalışma alanı içerisinde bulunan Sokak cephesinde yeşil alan varlığına veya bitki materyaline rastlamak oldukça güç olmasına rağmen durum konut bahçelerinde farklıdır. Özellikle sıcak yaz aylarında sıcaklığın etkisini düşürmek amaçlı avlularda ağaç, çalı ve sarmaşık türlerinin yanında havuz, kuyu gibi yapı elemanlarına yer verilmiştir.

Şekil 5.Kabaltı görünüşleri (Orijinal, 2013)

Figure 5. Kabaltı images (Original, 2013)

Mekânın Karakteri

Kilis ili genel olarak taş işçiliğinin örneklerini sergileyen bir şehir olup, doğal malzemelere dayalı yapı bütünlüğünden oluşmaktadır. Osmanlı mimarisinin izlerini taşıyan şehir, dar ve çıkmaz sokakları, konutları çevreleyen ve dış mekanlarla ilişkisini kesen yüksek duvarlar, avlulu evleri ile bir bütünlük oluşturmaktadır (Şekil 6). Örneğin Akcurun mahallesinde 100/160 m'lik dörtgen bir adada sokak uzunluğu 527 m, çıkmaz sokak uzunluğu 264 m'dir. Burada yapı adası söz konusu olduğundan sokağın tek taraflı, çıkmazın iki taraflı olarak evlere giriş sağlaması nedeniyle çok sayıda eve çıkmaz sokaktan giriş yapıldığını ve birçok evin sokakla direk temasının olmadığı görülmektedir. Böyle bir örgünün dışı kapalı, içten yaşanan bir yapılaşma olduğunu söylenebilmektedir. Öyle ki birçok anıtsal yapının bile 'dışardan algılanma' görünme kaygısı olmadan çıkmaz sokağın dibinde, neredeyse gizlenircesine yer aldığı görülebilmektedir (Ulu Camii, Kendirli Kilise v.b.) (Anonim, 2003).

2,5 – 3 m genişliğindeki sokaklar, bazen daralıp bazen genişleyerek, kıvrımlar, köşeler, meydanlaşmalar oluşturarak, hareketli, sürprizli bir dolaşım sağlamaktadır. Böylece şehirdeki ulaşım ağındaki hiyerarşi, çıkmaz

sokak, sokak, çarşılar, meydanlar olarak ilerlemektedir(Anonim,2008).

Şekil 6. Sokak görünüşleri (Orijinal, 2013)

Figure 6. Street images (Original, 2013)

Bölge ve çevresinin kireç taşı ve bazaltlarla çevrili olması mimariyi de büyük oranda etkilemiştir. Sıcak iklime uyumlu bitki türlerinin işlemeye elverişli olmaması da malzeme tercihinin etkilemiştir. Günümüzde pek çok yapının varlığını halen sürdürüyor olmasında, kullanılan bu taş malzemelerin de önemi büyüktür.

Anlam

Kilis kenti Hristiyan Bizans ve Müslüman Arap Devletleri arasında geçen pek çok çatışmaya sahne olmuştur. Kilis ve yöresinde yer alan türbe ve mezarların birçoğu bu çatışmalarda şehit olan kişilere aittir. Günümüzde park içerisinde, yol kenarında veya yapıların arasında mezar veya türbelere rastlamak olağandır. Önceki yıllarda bu alanlardan geçen yerel halkın şehitlere saygı amaçlı ayakkabılarını çıkarttıkları bilinir. Günümüzde kentin yakın çevresinden de yoğun ziyaretin olduğu Şeyh Muhammet Bedevi Türbesi bölge halkı için büyük öneme sahiptir.

Cami, Kilise ve Havra gibi farklı din gruplarına hitap eden ibadethanelerin yer aldığı kent, bu anlamda karma bir yapı gösterir. Geçmişte Kutsal toprakları ziyarete giden ziyaretçilerin uğrak noktası olan kent, sonraki yıllarda ise kaçak ürünlerin merkezi durumuna gelmiştir. Günümüzde ise Suriye'deki iç savaştan kaynaklı bir sığınma merkezi olarak görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Tarihi çevrelerde, özellikle tarihi kent merkezlerinde planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık bir hale gelmiştir. Bu çevreler iş alanı kullanımının yoğunlaştırılması, yüksek oranda nüfus ve kullanım faktörleri, bu nedenle oluşan rant artışı, ulaşım ve otopark sorunları, yıkılıp yerine çok katlı binaların yapılması, korunamama ve terk edilme gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Tarihi kent içerisinde ve çevresindeki kültürel peyzaj elemanları, kentin hızlı ve düzensiz gelişiminden dolayı negatif yönde bir etkilenme yaşamıştır. Tahrip edilen, bakımsızlık nedeniyle bozulma yaşayan yapılar plansız yapılaşmanın da etkisiyle kent estetiğini ve kimliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Kent merkezinde görülen hızlı nüfus artışı, düzensiz kentleşme topoğrafik yapı, meteorolojik etkenler, egzoz dumanı ve özellikle yakıt tüketimi hava kirliliğinin başlıca sebepleridir. Bunların yanında görsel kirliliğe neden olan faktörler de önemlidir. Yeşil alan varlığının az olması ve yapılaşmanın da etkisiyle gürültü etkisinin daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Günümüzde trafikte aktif motorsiklet sayısının araç sayısından fazla olduğu bilinen kentin daha sakin ve ferah bir hale dönüşmesi için aktif trafik etkisinin en aza indirilmesi, kentin doğru ulaşım aksları ve doğru yönlendirmelerle, tarihi dokunun ön plana çıkarılması gereklidir.

Yapılar arasında yeşil alan bırakılmaması Kilis'in nitelikli bir görsel algı yaratmasına engel teşkil etmektedir. Bunu sağlamak için alandaki yapıların çevresinde boşluklar bırakılmalı, yer yer parklar ve yeşil alanlar oluşturulmalıdır. Bu boşluklarda kentin iklimine uygun bitkiler seçilerek bitkilendirme uygulamaları yapılmalıdır.

Yerli halkın etkinliğinin azalması ve göç faktörleri de olumsuz etkilerden biridir. Özellikle son dönemde Suriye sınırında bulunan diğer iller gibi, Kilis de ani bir nüfus artışı yaşamıştır. Ülkemizde bulunan sığınmacıların küçük bir kısmının da çalışma alanı içerisindeki konutlarda yaşadığı bilinmektedir. Kilis'te yaşayan yerli halkın

genelde daha iyi yaşam koşulları düşüncesi ile alanlarını terk etmeye başlamaları ve onların yerine farklı kültürlerden insanların alana yerleşmeye başlamaları kültürel değerlerin kaybolmasına neden olmuştur. Oysa ki yerli halkın buldukları yerleşim alanını benimsemiş olmaları, o alandaki doğal ve kültürel değerleri sahiplenmelerini ve sürdürülebilir olmalarını sağlamaktadır.

Kilis'te Tarihi alanların korunması ve denetimi yetersiz kalmıştır. Son dönemde yapılan restorasyon çalışmalarıyla tarihi eserlerin bir kısmı onarılmaktadır. Tüm bu çalışmalara bakıldığında Salih Efendi Sokağı gibi uygulamaların yanında Cumhuriyet Meydanı gibi yanlış uygulamaların yapıldığı da görülmektedir. Malzeme seçiminin tarihi dokuyla uyumlu olması gereken bu alanda iklim ve doku ile tezat bir döşeme malzemesi seçilerek bu durum göz ardı edilmiştir. (Şekil 7).

Şekil 7. Cumhuriyet Meydanı (Orijinal, 2013)
Figure 7. Cumhuriyet square (Original, 2013)

Kentlerin simgeleri durumunda olan tarihsel ve kültürel varlıkların yerini günümüzde farklı yapılar almaya başlamıştır. Bu yaklaşımlar sonucunda kentlerin kendi kimliklerini kaybetme sürecine girmeleri olasıdır. Toplumun bilinçlendirilmesi ve kenti tanıyıp benimsemeleri için, bu eserlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması önemlidir. Bu şekilde kent dokusu içerisinde yer alan sivil mimari eserler içerisinde yaşayan insanlar da daha bilinçli bir kullanıma sahip olacak ve bu yapılar gelecek nesillere aktarılacaktır.

Kaynaklar

- Anonim, 1997. Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis. Kilis Valiliği Yayınları, Ankara, 351 s.
- Anonim, 2003. Kilis Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu, Gaziantep, 32 s.
- Anonim, 2008. Kilis Kültür Envanteri. Kültür

- ve Turizm Müdürlüğü, Fersa Matbaacılık, İsnbn: 978-975-9011-13-0, Ankara, 393 s.
- Anonim, 2012. Kilis Valiliği. <http://www.kilis.gov.tr/detay/> (Erişim tarihi: 12.12.2012)
- Anonim, 2013. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. <http://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirm>e/ (Erişim tarihi: 13.01.2013).
- Ahunbay Z, 1996. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. Yem Yayınları, İstanbul, 172 s.
- Aydemir Ş, ve ark, 2004. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Trabzon, 555 s.
- Erdönmez ME, Akı A, 2005. Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi, 1 (1): 67-87.
- Es M, 2007. Kent Üzerine Düşünceler. Yerel Siyaset Dergisi, Aralık sayısı: 48 s.
- Kuban D, 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yem Yayınları, İstanbul, 207 s.
- İlgar E, 2008. Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu: Eskişehir Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kale B, 2011. Tarihsel Kent Peyzajlarının Korunması- Hamamönü Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kan H, 2009. Taraklı Yerleşiminde Tarihi Dokunun Sürdürülebilirliği Bağlamında Kentsel Koruma ve Geliştirme Stratejileri. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Karaaslan Ç, 2010. Tarihi Çevrelerde Kimliksizleşme Sorunu ve Bir Çözüm yolu Olarak Kentsel Canlandırma Projeleri. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kesici Ö, Sönmez ME, Kaplan İ, İş İ, Eroğlu MZ, 2012. Kilis Şehrinin Fizyonomik Özellikleri. 1. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Erzurum, 743-751 s.
- Kiper HP, 2004. Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel- Kültürel Değerlerinin Korunması- Bodrum Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kuban D, 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yem Yayınları, 207 s, İstanbul.
- Lynch K, 2010. Kent İmgesi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 215 s.
- Özden PP, 2008. Kentsel Yenileme, İmge Yayınları, 466 s, Ankara.
- Öztan Y, 2007. Kent Kimliği ve Ankara. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, Peyzaj Mimarlığı 3. Kongresi, Antalya, 53 s.
- Savaşçıoğlu R, 2008. Tarihi Kilis Evleri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Velioğlu A, ve ark, 1993. Koruma Olgusu İçinde Mimari Tasarım Süreci. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokyum, İstanbul, 208-210 s.
- Yeniçare E, 2010. Kent Kimliği Nedir ve Örnekler Üzerinde İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdađ.